

IVAN DOROVSKÝ

MEDITERÁNNÍ MEZILITERÁRNÍ CENTRISMUS

Dříve než pojednáme o mediteránních společenstvích, která Pavol Koprda označil za „mimoriadne zložitý jav“¹, považujeme za nezbytné vymezit nejprve aspoň jejich rozsah geografický. Tvoří je národy a jejich dějiny a kultury, které se bezprostředně nacházejí po celém pobřeží Středozemního moře od východních břehů až po Gibraltar. Součástími Středozemního moře jsou také Egejské moře, Jaderské moře a Tyrhénské moře. Toto prostorové vymezení pak vyžaduje další upřesnění. Můžeme je rozdělit na tzv. západní a východní část pobřežních území a kultur. Západní část tzv. východořímské říše do doby Justiniana I. (527), východní část v rámci byzantské říše např. v 8. — 10. stol., kdy k ní patřila mj. centra Ragusy (Dubrovniku), Cattary (Kotoru) a Dyrrhachia (Drače).

Kultura západní části Mediteránu se rozvíjela bezprostředně především v rámci poněkud odlišných archetypů. Určitý předěl tu nesporně tvořila Itálie, která patří do obou kulturních částí Mediteránu, a tudíž do obou kulturních archetypů. Bylo by to ovšem dělení horizontální, vedené ze severu na jih. Obě části takto vymezeného Mediteránu se liší mj. tím, že se v jeho východní části stýkala neslovanská etnika se Slovany, kdežto v západní části byly vzájemné kontakty pouze neslovanských etnik a jejich kultur. Itálie, která tvořila tzv. nárazníkovou zónu, okusila plody kontaktů s oběma částmi Mediteránu.

Z mnoha historických faktorů, které výrazně ovlivnily vývoj mediteránních společenství, uvedme aspoň dva: 1. výboj kosmopolity Alexandra Velikého, který během jednoho krátkého života zabral tolik území a přišel do styku s tolika kulturními a civilizačními faktory, a 2. osmanský vpád, který způsobil, že v průběhu dvou století vyrostla mj. také na dřívějším území byzantské říše islámská velmoc, která šířila v Evropě (nikoli jen na Balkáně) svou kulturu a ideologii. Srovnání obou výbojů islámu do Evropy (do Španělska a na Balkán) vyznívá z kulturního hlediska ve prospěch španělského výboje.²

1 Koprda, P.: *Špecifickosť mediteránnosti ako meziliterárneho spoločenstva*. In: Ďurišin, D. a kol.: *Osobitné meziliterárne spoločenstvá 3*. Bratislava 1991, s. 153.

2 Krejčí, J.: *Civilizace Asie a Blízkého východu. Náboženství a politika v souhrě a střetání*. Praha 1993, s. 138-139.

Pro časové vymezení jednotlivých mediteránních společenství by nám mohla posloužit také periodizace středolatinšské literatury.

Její první období (od poloviny 6. stol. do konce 8. stol.) označuje přechod od antiky k vlastnímu středověku. Za tzv. karolinského (druhého) období (konec 8. století — konec 9. stol.) sjednocovala latina jako dorozumivací jazyk značně rozsáhlé území Evropy. Latinská literatura, která byla na konci antiky a na začátku středověku regionálně značně rozrůzněná, se spojila opět v jeden vývojový celek.

Rozdělením franské říše na západní (Francii) a východní (Německo) roku 887 začíná třetí období středolatinšského písemnictví, které trvá do počátku třetí čtvrtiny 11. století (1075). Christianizací se latinská literatura rozšířila až do skandinávských zemí i do Polska a Litvy.

Od konce 11. do začátku 13. století trvá čtvrté období, označované za zlatý věk středolatinšské literatury a za tzv. renesanci 12. století. Všechna uvedená období včetně toho nejkratšího, zahrnujícího téměř celé 13. století a polovinu století následujícího, sehrála svou úlohu ve vývoji jak tzv. západního, tak také východního mediteránního centrismu.³

Ve východním mediteránním centrismu, který je předmětem tohoto výkladu, se výrazně projevil vývoj latinského písemnictví od poloviny 14. stol. až po desetiletí humanismu, kdy začala vznikat díla zčásti psaná národními jazyky, nikoli jen latinsky, a kdy ve východní části společenství naopak probíhal opačný proces: od psaní národním jazykem (řecky) k psaní v latině.

Vztah geografického i kulturního centra a periferie byl v historickém vývoji vždycky značně složitý. Jen díky vzájemnému střídání center a periferií mohla vzniknout syntéza např. kavkazské a španělské, egyptské a krétské, krétské a benátské či krétské a dubrovnické kultury.

Mediterán je mozaikou národů a kultur. I těch, které tvoří tzv. týl. Rozumím tím národní kultury těch zemí, které bezprostředně sousedí se zeměmi, jejichž pobřeží omývá Středozemní moře. Kultury uvedených tzv. týlových zemí jsou totiž v přímém kontaktu právě s mediteránní kulturou, mohou s ní vstupovat do bezprostředního styku a dokonce s ní tvořit trvalejší a dlouhodobější symbiózu. Takové soužití se může projevit mj. také v podobě zvláštního meziliterárního a obecně kulturního společenství. Týká se to ostatně nejen týlových kultur Středozemí, nýbrž např. také pobřeží Černého moře.

Přitom syntéza mediteránní kultury vznikala nejen na pobřeží Středozemního moře, ale také a především na jeho četných ostrovech. Na Kypru, na ostrovech Dodekanésu (mj. Rhodos, Chios), na Krétě, na ostrovech v Ionském moři (Korfu, Zakynthos aj.). Právě v tomto geografickém prostoru se realizoval mimořádně plodný kontakt asijské kulturní tradice se zvláštní kulturou ostrovů ve Středozemním moři. Její zvláštnosti spočívaly mj. v tom, že na její vznik a formování působilo právě moře. Toto působení se projevilo např. v mentalitě a cha-

3 *Slovník latinských spisovatelů. Zpracoval kolektiv autorů za vedení E. Kuřákové a A. Vidmanové, Praha 1984.*

rakteru lidí a zprostředkovaně se pak odrazilo v literatuře a kultuře : klid duše, klidné mravy, touha po všem novém a přijímání a napodobování odlišných vzorů. Tyto ostrovy podél asijského pobřeží byly v dlouhodobém kontaktu s kulturou západní části Mediteránu.

Nejkompletnější chápání mediteránnosti se vyvinulo v kontinentálním a ostrovním řeckém světě. Řecko bylo určitým prostředníkem všech kulturních a jiných hodnot, které se dostávaly do italského světa z východu. Řecký kulturní svět netvořilo jen pobřeží a kontinent, nýbrž mj. také Kypr, Kréta, Ionské ostrovy, ostrovy Dodekanésu aj. V nich se vyvíjela literatura a kultura, která vstupovala do různých meziliterárních společenství. Každé z nich si ovšem vyžaduje časové a prostorové vymezení.

V tzv. východní části Středomoří bychom mohli rozlišit několik centrismů-společenství: arabské (včetně severoafrického), řecké, jaderské a latinské (italské). V nich se rozvíjela egyptská (koptská), židovská, řecká, římská, byzantsko-křesťanská, řecká (kyperská, krétská a rhodská) a dalmatsko-charvátská kultura. V jejich rámci každá literatura procházela historickým vývojem, v jehož průběhu se v nich mísily, proplétaly, prolínaly, navrstvovaly a ukládaly vlny nájezdů, válek i let rozkvětů asijských, koptských, řeckých, arabských a dalších kmenů.

Pokud však budeme mluvit o meziliterárních společenstvích nebo centrismech, budeme mít na mysli rovněž a především všestranné interetnické vztahy. Některé znaky východní části mediteránního kulturního centrismu vyrůstaly ze společného kulturního, literárního a jazykového (např. u Arabů nebo Řeků) základu. V průběhu staletí proto v něm docházelo k „etnickému zauzlování“ (A. Václavík), tj. k vzájemné inspiraci a k analogickým vývojovým a obsahovým prvkům.

Je třeba zkoumat rozsah tzv. zonálnosti meziliterárních centrismů. Pásmová (zonální) kultura byla ovlivněna nejspíše interetnickými vztahy. Středozevní moře tvořilo totiž jistou „kontaktovou zónu“, v níž se setkávaly geneticky příbuzné i vzdálené národy, národnosti, kultury, ekonomiky, obchody, mentality, rasy i odlišné stupně kulturního vývoje a odlišných etnokulturních tradic. Mediteránní centrismus jako celek i jednotlivé jeho zvláštní meziliterární části ukazují na mnohé genetické a vývojové souvislosti některých kulturních a literárních projevů, na některé společné a zvláštní rysy.

Rozmach byzantského uměleckého stylu ve 13. století jak v celé pravoslavné oikúmené vůbec, tak také na románském západě, navazoval na výsledky předcházejících dvou století. Šlo však o rozvoj v rámci mnohem širšího než národního společenství a teprve v něm se tvořily různé národní (národnostní) větve.

Jak v krátkém eposu, tak také v akritských lidových písních nacházíme četné asijské (předněvýchodní) a antické prvky hyperbolizace, které je spojují s mediteránním společenstvím.

Celý rozsáhlý akritský cyklus lze rozdělit na dvě části. K první z nich patří akritské písně, k druhé pak různá zpracování románu ve verších, který je nazván podle hlavní postavy Digenis Akritas. Obsahuje řadu literárních prvků, které

ukazují přinejmenším na mediteránní „zdroje“: muslimské prvky, převzaté z arabského eposu mj. Saida Batala, dále prvky antických milostných a sofističtých výrazů, náboženské prvky aj.

Otec hlavního hrdiny Digenise Akritase je muslimský emir Mansur ze Sýrie, kdežto matka byla dcerou Řeka Andronikose Dukase. Původní verze vznikla patrně v 10.- 11. století.

Krátký epos o Digenisi Akritasovi ovšem vznikl v době, která je významná jak pro byzantské dějiny, tak také pro evropskou literaturu, v níž se přibližně v téže době formuje pozice epického ducha a také pro východní literaturu, v níž v té době vznikají podobná díla. Máme dokonce k dispozici staroruské zpracování látky jako Děvgenijevo dějanije.

Epos o Akritasovi bychom mohli srovnat s veršovanou Morejskou kronikou⁴ ze 14. stol. o dobytí Peloponésu franskými vojsky. Její anonymní tvůrce byl totiž svědkem plodného styku řecké kultury se západní kulturou na řeckém území. Význam devíti tisíc veršů nerýmované Morejské kroniky spočívá mj. v tom, že výrazně ovlivnila ranou kyperskou a dodekaneskou básnickou tvorbu. Je ostatně dostatečným důkazem o kulturní výměně mezi řeckým „východem“ a latinským „západem“. Patnáctislabičný verš eposu s rozvinutím druhého poloverše podle smyslu prvního verše ukazuje na výstavbovou blízkost s lidovou písní.⁵

Dosud se v literatuře psalo o západním vlivu v době byzantské říše, který se projevil mj. zrodem milostného románu ve verších. Oba typy románu vznikaly v rámci jednoho mediteránního meziliterárního centrismu, jehož kulturní centra a periferie si v průběhu historického vývoje často měnila úlohu.

Většina řeckých milostných veršovaných románů 14. a 15. století nese jména hlavních postav: Imverios a Margarona, Florios a Platsiaflora, Kallimachos a Chysorrhoe, Belthandros a Chrysantsa, Livystros a Rodamny aj. Jsou-li v nich západní motivy, pak jsou buď italské, a ty nelze pokládat za vlivy, nýbrž za rozmanitý rozvoj mnoha migrujících látek, motivů a námětů v rámci jednoho meziliterárního centrismu, nebo francouzské prototypy, které se do tohoto meziliterárního centrismu dostaly z tzv. týlového území italským prostřednictvím. Tak je tomu např. s „vynikajícím milostným cizím příběhem“ Florios a Platsiaflora, který je zpracováním francouzského románu z 12. století Floire et Blancheflor. Jak dokládá R. Dostálová, román se dostal v italské verzi Il cantare di Fiorio e Biancifiore na řecký Peloponés, kde byla ve 14. století italská knížectví. V Boccacciově zpracování se ostatně tato látka prostřednictvím německého překladu dostala také do české literatury v Kronice o Floriovi a Biancefloře (tiskem 1519).⁶

4 Morea = Peloponés (ve středověku).

5 Patnáctislabičný jambický verš s césurou po osmé slabice se řecky nazývá stichos politikos, což se nesprávně překládá jako politický verš, místo správného občanský verš. Viz *Slovník řeckých spisovatelů*. Zpracoval kolektiv autorů za vedení B. Boreckého a R. Dostálové. Praha 1975, s. 496.

6 Dostálová, R.: *Byzantská vzdělanost*. Praha 1990, s. 299.

Jak je vidět, otázka prototypu je složitá již proto, že tzv. západoevropské originály, které motivicky posloužily řeckým milostným veršovaným románům, čerpaly látky z antické klasiky nebo tradice. To znamená, že původní řecké antické náměty se prostřednictvím zpracování neřeckými autory (francouzskými nebo italskými) vracejí zpět do grekofonních oblastí. Rovněž názvy děl i jejich celková výstavba napodobují řeckou antickou tradici.

Řadíme-li uvedená díla do východního mediteránního společenství, pak činíme tak proto, že až na výjimky neznáme jejich autora ani místo jejich vzniku. Některé vnitřní znaky ukazují na styky s Turky. Proto bychom mohli předpokládat, že vznikla v byzantské Asii. Jejich jazyk zase ukazuje, že mohla vzniknout na ostrově Rhodu, na Kypru nebo dokonce na Krétě.

Právě na Krétě, která byla dlouhou dobu součástí západního mediteránního centrismu, jeho kultury a civilizace, uspíšila mj. uvedená díla rozvoj krétské literatury, která v následujících stoletích, tedy i po pádu Byzance (1453), dál rozvíjela byzantské dědictví až do roku 1669, kdy se dostala pod nadvládu Turků. Právě v milostné lyrice dosáhla vrcholu řecky psané tvorby.

Patnáctislabičný jambický verš je zcela přizpůsoben řeckému tvůrčímu a čtenářskému vkusu té doby, stejně jako četné vložené řecké lidové písně, které se zamilovaným dvojicím musely líbit. Patnáctislabičným veršem psali své skladby v 16. stol. dokonce duchovní a jiní představitelé Cařihradského patriarchátu, např. Arsenios z Elasony (Elasonský). I kroniky byly psány patnáctislabičným střídavým veršem.

Dokonce také Letopis tureckých sultánů (16.stol.) je napsán na základě pramenů a informací řecké a neřecké (tj. západní) provenience. Různé kroniky, příběhy a příběhy vznikaly v rámci mediteránního společenství na Kypru i v Monemvasii či v Jeruzalémě. Zdá se, že se patnáctislabičný verš stal v řecké literární tradici také v pobyzantském období jedním z nejdůležitějších (ne-li snad jediný) způsobů veršované tvorby.

Po pádu Byzance došlo k značným změnám ve vztahu centrum-periferie. Vznikla tři řecká literární a kulturní centra: V Mystře (sídlo Morejského despotátu na Peloponésu, vznikl 1349), na Krétě, kde stará benátská nadvláda vytvořila podmínky pro rozvoj duchovního života, a na dalších řeckých ostrovech, které byly již dříve pod nadvládou latinských dynastií, v nichž docházelo ke zvláštnímu prolínání, symbióze a rozvoji řecké a neřecké (západní) kultury. V Itálii a ve Francii se usadili mnozí řečtí literáti. To, že pokračovali v antické literární tradici, nebylo pouze výsledkem působení západní renesance.

Italsko-charvátské kulturní styky se rozvíjely mj. v oblasti renesančního a barokního divadla. Tak např. v komediích benátského autora Andrey Calma Il Travaglia, La Spagnolas a Rhodiana nacházíme u některých postav vzory makaronské mluvy (*Udriga, udriga, bastunesi presto, Sia laudato, sfetti boxe* aj.). Také v jeho eklogách a básních o rybářích jsou některé „schiavonské“ a dalmatské prvky.

Komedie italského autora Ludovica Dolceho *Il Capitano* (jde o variantu Plautovy veselohry *Chlubný voják*, která se stala jednou z předloh Shakespearova

Falstaffa) se celá odehrává v Dubrovniku. Její autor počítal dokonce s účastí některých místních, tj. chorvátských obyvatel. Vycházel patrně ze zásady *convivenza*, soužití mezi Schiavy a Latiny, tj. mezi Slovany a Italy, kterou prosazovali mj. Benátčané.

Otázka bilingvismu (polylingvismu) a užívání lidového, hovorového jazyka mj. v polemice s představiteli osvícenství apod. tvoří další zvláštnost balkánské-
ho i mediteránního meziliterárního centrismu.

Na řeckých ostrovech patřících do východního mediteránního meziliterárního a obecně kulturního společenství se rozvíjela umělecká literatura, lidová slovesnost a kultura v živém, hovorovém jazyce. Proto patří k nejlepším dílům vzniklým v tzv. novořeckém duchovní světě. Zde začala renesance novořecké literatury.

K prvním výrazným projevům patřil rým, který nebyl pouze rétorickým prvkem v poezii, nýbrž vědomě hledal hudební prvky slova. V novějším řeckém písemnictví je proto rým výsledkem doteku se západní kulturou, který přinesl konkrétní výsledky právě na uvedených ostrovech. Jistě není bez zajímavosti, že už v roce 1436 se objevila rýmovaná poéma, napsaná pravděpodobně italským básníkem Kyriakosem Agoniatidem.

Myslím, že kdyby se v našem desetiletí brala v úvahu specifika východního meziliterárního společenství, nedošlo by k tak ostrým diskusím a obviněním např. Umberta Eca z plagiátství jeho románů *Jméno růže* a *Foucaultovo kyvadlo*, z jakého jej obvinil kyperský spisovatel Kostas Sokratos. Kyperský autor totiž zjistil v uvedených Ecových románech desítky zcela shodných míst s textem svého románu *O aforismenon* (Vyobcovaný z církve). Oba romány začínají mj. stejně. K. Sokratos má dalších více než sedm set důkazů, že v obou románech jsou shodná, ne-li stejná místa, postavy, postupy, jednání.

Na ostrově Kréta vytvořilo dlouhodobější benátské panství mnohem příznivější podmínky ke kulturnímu rozvoji. Téměř čtyři sta padesát let je dosti dlouhá doba, v níž docházelo nejen „ke kulturní výměně“, nýbrž ke kontinuálnímu kulturnímu rozvoji, jehož výsledkem byl rozkvět krétské literatury. Tím spíše, že Benátčané neměli zájem na náboženské nebo národnostní asimilaci obyvatelstva. To přirozeně způsobilo, že si obyvatelstvo zachovalo své byzantské povědomí a že Kréta organicky patřila k byzantské říši. Dokládají to ostatně mj. četné kitorské nápisy a rozkvět hagiografie, opisovačské „dílny“ knih aj.

Ať tak či tak, Benátčané tu prosadili svou kulturu. A umožnili získat vyšší vzdělání v Itálii těm, kteří po takovém vzdělání toužili. Je tu neustálý kontakt mezi ostrovem a metropolí. Knihy tištěné v Benátkách (i řecké) se pravděpodobně šířily do všech oblastí, které k Benátkám patřily. Tak se zřejmě dostávaly také na Krétu a pomáhaly rozvíjet vlastní literární tvorbu, kulturu a osvětu. Máme četné příklady, které ukazují, jak se tisky, vydané v Benátkách, staly vzorem několika významným řecky psaným literárním dílům, která vznikla na ostrově, např. autoru starého námětu surové tragédie *Erofilii* (1637) a krétskému autoru *Erotokrita Vikentiosu* (Vintzentsu) Kornarosovi. Také pro Krétu platí

střídání úlohy centra a periferie. Docházelo k výraznému rozvoji divadla, jazyka a verše, k prolínání lidových a literárních prvků v kultuře a literatuře.

Do konce benátské nadvlády se na Krétě bohatě rozvíjela básnická tvorba, která už 14. století tvořila spojnicí mezi byzantskou tvorbou a pozdějším rozkvětem krétské literatury (Leonardos Delaportas, Stefanos Sachlikis, později Bergadis, jehož poema Apokopos je rovněž psána patnáctislabičným veršem aj.). Tak jako později mnohé evropské literatury, také krétská autoři nacházeli při psaní své námětové a kompoziční prototypy jak u východních, tak také u západních autorů nebo děl. Dodávali jim však některé výrazné krétské (řecké) prvky.

Kréta jako kulturní centrum působila na rozvoj periferie, která patřila rovněž do stejného krétsko-benátského meziliterárního centrismu. Ke kulturní periférii patřil v té době např. poloostrov Peloponés nebo ostrov Zakynthos v Ionském moři. Tak v peloponéském Navplionu tvořil např. Tsanis Vedramos a na Zakynthu Markos Defaranas, autor Poučných slov otce k synovi a známější Povídky o Suzaně. Obě díla jsou psána patnáctislabičným rýmovaným veršem, nacházíme v nich zbytky klasicismu zesílené stykem s italským (benátským) světem. Jestliže autoři patřili do stejného meziliterárního centrismu, pak neudivuje, že jejich řecky psaná díla vycházela v Benátkách.⁷

Na Krétě se rozvíjela kromě didaktických děl také básnická díla na historické náměty, psaná patnáctislabičným rýmovaným veršem. V rámci krétsko-benátského kulturního společenství byl přirozeně „volný i nucený pohyb osob“ a kulturních hodnot. Tak se výsledky krétské básnické tradice i jejich tvůrci stěhovali např. z Kréty na Ionské ostrovy, kde po obsazení Kréty rozvíjeli její literární tradice.

Krétskou literární tvorbu 17. stol. reprezentují díla výpravná i dramatická. Z výpravných jsou nejvýznamnější Voskopula (Pastýřka) z roku 1627, kterou začíná rozkvět krétské literatury. Je to idyla spjatá s idylickou tvorbou, která zahájila evropskou renesanci a pokračovala až do 17. stol. Její jedenáctislabičný jamb ukazuje na to, že bylo přijato a asimilováno cizí metrum. Fabule je jednoduchá. Setkají se pastýř a pastýřka a zamilují se do sebe. Pastýř je ale po určité době nucen odejít jinam, slibuje však, že se brzy vrátí. Vrací se ovšem shodou okolností až po delší době. Nachází však svou milovanou mrtvou. Poéma končí pastýřovou lamentací (pláčem). Byla velmi oblíbena a vyšla v mnoha vydáních. Ještě v roce 1824 básník Dionýsios Solomos tvrdil, že „není ženy, která by toto dílo neznala“.

Další idylická skladba Panoria je inspirována pastorální komedií Kalisto Luigiho Grotta. Námět je prostý: láska dvou pastýřů ke dvěma pastýřkám, které jejich lásku neopětují. Je psána patnáctislabičným střídavým veršem, má pět dějství a příliš rozvláčné monology.

Námětem kruté tragédie Georgiose Chortatsise Erofilu je zavraždění vlastního bratra Erofiliiným otcem, aby se dostal sám na egyptský trůn. Jde o zpracování

7 D i m a r a s , K.: *Istoria tis neoellinikis logotechnias*. Triti ekdosi, Athina 1964, s. 26–119.

cizího originálu — Orbecche Jana B. Giraldiho. Jako intermedia jsou vloženy přeložené části z Tassova Osvobozeného Jeruzaléma. Dialogy jsou psány patnáctislabičným střídavým veršem. V Chortatsisově komedii Katsubros mají hlavní postavy některé typické rysy italské komedie. Také v některých dalších krétských komediích vystupují typy obdobné italské commedii dell' arte.

Pravděpodobným autorem náboženského dramatu Oběť Abraháмова (1635) je talentovaný básník Vintzentzos Kornaros, autor rozsáhlé skladby Erotokritos. Drama se opíralo o italskou předlohu tragédie Lo Isach L. Grota. Krétští autoři je však (stejně jako ostatní hry) dovedli tvůrčím způsobem přetvořit a dát jim výrazně řecké rysy.

Erotokritos vznikl nejpravděpodobněji v letech krétské války a byl dokončen asi roku 1669. V téměř deseti tisících patnáctislabičných veršů vypráví jejich autor o lásce zámožného Erotokrita a královské dcery Aretusy. Poéma byla napsána na motivy francouzského středověkého románu Paris et Vienne (1487), který byl přeložen do mnoha jazyků. V. Kornarosovi byl pravděpodobně znám některý z mnoha italských překladů i zpracování. Krétský autor však překonal svůj beletristický vzor (prototyp).

Třebaže dílo není konkrétně prostorově ani časově určeno, patří k východní (řecké) části mediteránního centrismu. Reálné prvky ukazují na krétskou literaturu z konce benátské nadvlády. Jazyk Kornarosova Erotokrita je melodický a čistý, jeho patnáctislabičný verš je dokonalý, dílo odpovídá řeckému lidovému myšlení a verši lidové slovesnosti. Autoru se podařilo na základě průměrného románu vytvořit skutečné mistrovské dílo.

Víme, že styky mezi Krétou a ostrovy, které byly pod benátskou nadvládou, byly velmi živé. Když pak Kréťané prchali před Turky do Benátek a na Ionské ostrovy, přicházeli vlastně do prostředí blízkého. Proto mohli pokračovat v rozvoji řecké literatury a kultury. V Benátkách a jiných italských městech docházelo k rozkvětu řeckých kolonií. Grecismus na Ionských ostrovech a v řeckých koloniích v Itálii se však v prvním období rozvíjel značně nezávisle na centru pravoslaví.

Reálné prostředí italské renesance bylo velmi příznivé pro rozvoj řecké literatury a kultury na italském území, sloužilo jako vzor. Italští Řekové se však zároveň vzdalovali od východní církevní tradice. Vazby, které byly navázány mezi Krétou a Ionskými ostrovy již dřívě, však rozvíjely i nadále všechno pozitivní.

Z ostrova Korfu v Ionském moři byl Nikolaos Sofianos (poč. 16. stol., zemřel před rokem 1550 v Benátkách), který žil, tvořil a zemřel v Itálii. V díle tohoto řeckého encyklopedisty se projevují dvě tendence: jedna směřovala k archaismu, druhá k systematickému užití lidové novořečtiny při šíření osvěty a vzdělání, která byla patrně výsledkem působení benátského prostředí.

Jak ukazují nejnovější objevy prepisů veršů Giacomina Pugliese (Appulia) z počátku 13. stol., Sicilská škola, která vznikla na dvoře Friedricha II. Švábského v Palermu, položila do jisté míry základy spisovné italštiny. V italštině jsou dokonce zaznamenány případy ještě z 10. století, kdy se hříšníci mohli zpovídat „venkovskými slovy“, tj. rusticis verbis.

V každém případě je tu zřejmá paralela mezi dobře prosperujícím kulturním vývojem na západě a mezi upadajícím východem. Plodem Sofianosova úsilí byla mluvnice obecné novořečtiny a překlad Plútarchova spisu *Peri paidón agogis* (O výchově dětí) do novořečtiny (1554).

Přesun kulturního centra z Kréty do Itálie a na Ionské ostrovy se projevil např. ve vydávání knih v lidovém jazyce, které sloužily mj. ve školách. S tím samozřejmě souviselo také úsilí církve o zpřístupnění jejího učení nevzdělaným lidem. „Nezbytný výťah“ ze Starého a Nového zákona spolu s některými jinými náboženskými texty vyšel proto už roku 1536.

K bilingvními a biliterárními autorům patří např. Ioannis Kotunis (zemřel 1658). Přednášel v řadě italských měst, usiloval o vzdělání řeckých dětí v Itálii. Svá díla psal latinsky, epigramy zase v antické řečtině. Patří tudíž rovněž do italské literatury, stejně jako jeho přítel Leonardos Filaras.

Kréťané Gerasimos Vlachos (1607–1685), Athanasios Varuchas (1631–1708) a Gerasimos Paladas (? — 1714) rozvíjeli svou činnost v benátském prostředí. První přímo v Benátkách, druhý na Ionských ostrovech. Vlachos napsal četné didaktické, filozofické a náboženské spisy ve starořečtině i v lidovém jazyce. Je autorem čtyřjazyčného slovníku, který je považován za první důležitý pokus novořecké lexikografie.

Působení literárních a kulturních tvůrců ve dvou kulturních centrech, ať už na Krétě, nebo v Benátkách či jinde v Itálii, znamenalo ve svých důsledcích křížení nebo spojení dvou civilizací, dvou odlišných kultur a kulturních tradic. Výsledky takového křížení se projevíly jak v druhé polovině sedmnáctého století, tak také v následujícím 18. století a později. Stále se prolínaly staré a nové tendence, stále se udržovala diglosie v rámci „řeckého světa“, stále výrazněji se však proslavoval lidový, hovorový jazyk, který předznamenával nástup osvícenských idejí.

МЕДИТЕРА́ННЫЕ МЕЖЛИТЕРАТУ́РНЫЕ ЦЕНТРИ́ЗМЫ

V статье автор сначала ограничивает данный центризм географически. Он делит культуру Медитерана на две части, приводит основные факторы, которые сыграли роль в развитии межлитературных центризмов (общностей), устанавливает периодизацию их развития, вводит новый термин «тыловая страна и культура» и объясняет его значение.

Автор подчеркивает, что синтез медитеранной культуры возникал не только в странах вдоль берегов Средиземного моря, но и в т. наз. тыловых странах и на многочисленных островах. Он указывает на то, что именно на этом широком географическом пространстве осуществлялся чрезвычайно плодотворный контакт азиатской культурной традиции со специфической культурой на средиземноморских островах.

Самое комплексное понимание медитеранности развивалось, по автору, в континентальной Греции и на островах. Греческий культурный мир, в котором развивалась также литература, был составной частью нескольких медитеранских центризмов. В т. наз. восточной части Медитерана автор различает кроме греческого еще несколько других центризмов (общностей): арабский (включая сюда и Северную Африку), адриатический и латинский.

По мнению автора статьи, необходимо изучение т. наз. зональности межлитературных центризмов, так как на зональную культуру вероятнее всего повлияли межэтнические отношения.

Далее автор статьи анализирует конкретные произведения критского эпоса и критских народных песен, любовных романов XIV–XV вв. в стихах и критское культурное развитие вообще. Он обращает внимание также на итальянско-хорватские культурные отношения в области театра периода Ренессанса и барокко и на авторов с двойной или тройной принадлежностью.